

MASARYK A POTŘEBA OPRAVDOVOSTI V ČESKÉM MYŠLENÍ

*Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání
u příležitosti 162. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka
v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*

Praha 2013

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme Mgr. Františku Bublanovi, poslanci Parlamentu České republiky; pod jehož záštitou se konalo slavnostní setkání ke 162. výročí narození prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka.

© Církev československá husitská a Dialog na cestě, 2013

MASARYK A POTŘEBA OPRAVDOVOSTI V ČESKÉM MYŠLENÍ

*Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti
162. výročí narození Tomáše Garrigue Masaryka
v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*

Vydala: Církev československá husitská

Wuchterlova 5, 166 26 Praha 6

ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR

Vydání: první

Editoři: Olga Nytrová, Markéta Hlasivcová, Václav Strachota

Literárně dramatický klub Dialog na cestě

Náboženská obec Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Redakce a grafická úprava: Helena Bastlová

Kresba na obálce: Pavel Grün

Grafické řešení obálky: Vlasta Polívková

Tisk: Grafotechna s.r.o.

ISBN: 978-80-7000-082-3

OBSAH

MODLITBA ZA ČESKÝ STÁT: <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	4
PROJEV ČLENA POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR: <i>Mgr. František Bublan</i>	5
DEMOKRACIE A NÁBOŽENSTVÍ – DVĚ TÉMATA SOUČASNOSTI: <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	7
MASARYKOVA NEPOLITICKÁ POLITIKA: <i>Prof. prom. fil. Miloš Havelka, CSc.</i>	9
ETIKA A T. G. MASARYK: <i>Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.</i>	16
T. G. MASARYK – ODKAZ DNEŠKU <i>doc. ThDr. David Tonzar, Th.D.</i>	35
POLITIKA A ETIKA: <i>Ing. Otomar Venzhöfer</i>	37
SLOVO ZÁVĚREM: <i>PhDr. Olga Nytrová</i>	39

MODLITBA ZA ČESKÝ STÁT

*Zachraň svůj lid a žehnej dědictví svému,
bud' mu pastýřem a nes jej na ramenou věčně!*
Žalm 28,9

Věčný Bože, jenž vládneš nad minulostí, přítomností i budoucností. Tvoje je království trvá na věky (Da 7,24).

Ty probouzíš v lidských srdcích touhu po spravedlnosti a tvém království.

Děkujeme ti za svou zemi a za ty, kteří v ní usilovali o moudrou a spravedlivou vládu.

Vyslovujeme ti vděčnost za všechny, kteří budovali a utvářeli náš stát.

Děkujeme ti za knížete Václava, panovníka Karla IV. i krále Jiřího z Poděbrad.

Vyjadřujeme ti vděčnost za prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.

Děkujeme ti za jeho hluboké poznání, za jeho opravdovost (Ž 51,8) i za příklad jeho srdečné lidskosti.

Ty umožňuješ dozrávat lidskému duchu v různých zápasech, těžkostech a příkorech.

Vedeš jednotlivce i národy rozmanitými cestami zkoušek ke svobodě a plnohodnotnému životu.

Ved', prosíme, svým Duchem také nás k plnosti lidství. Ať dokážeme čelit těžkostem a společně usilovat o dobro v síle tvé milosti.

Bože všemohoucí a Otče Pána Ježíše Krista provázej nás svým požehnáním a milostí, naplňuj nás pokojem a uchovej ve své lásce pro věčnost. Amen.

*Tomáš Butta,
patriarcha CČSH*

PROJEV ČLENA POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR

Vážení přátelé, dámy a pánové,

mám tu čest zahájit tradiční setkání při příležitosti 162. narozenin T. G. Masaryka. Setkání není jenom vzpomínkou, ale také příležitostí k zamyšlení a výzvu, neboť T. G. Masaryk nebyl jenom prvním čs. prezidentem, ale také velkou myšlenkovou osobností.

Žijeme v těžké době. I když se říká, že každá doba má své problémy a je těžká, dovoluji si vyjádřit přesvědčení, že tato doba je skutečně obůžná a možná i přelomová. A v této době je přirozené, že hledáme cestu, hodnotíme, co jsme udělali špatně a obracíme se k myšlenkovým autoritám o pomoc.

T. G. Masaryk napsal mnoho děl, citáty z jeho knih zdobí státní a kulturní síně, jsou používány v četných literárních a vědeckých spisech. V dnešní těžké době mne zvláště inspiroval jeho výrok o štěstí: „Honbou za štěstím se nikdo šťastným nestal, šťastný je ten, kdo má bohatý životní obsah a kdo dovede poctivým úsilím zčásti naplnit své ideály.“

Dovolte mi krátkou úvahu nad těmito slovy:

Honba za štěstím v podobě majetku je příčinou hodnotové, mravní a s ní spojené hospodářské krize. Jestliže budeme spojovat naplnění štěstí s tím, co nám chybí v našem majetkovém vlastnictví, nikdy nebudeme šťastni. Vždycky nám bude něco chybět.

Přijměte, prosím, dvě přirovnání :

1. Štěstí je jako brázda vody, která se táhne za lodí. Věrně sleduje toho, kdo je nepro následuje. Jakmile se loď zastaví, abychom si užili a osahali toto štěstí, brázda zmizí a žádné štěstí nevidíme. Člověk musí neustále mířit ke svým idejím, k pravdě, aby viděl tuto brázdu a cítil se šťastný.

2. Štěstí je jako ohniště, které jsme založili k ohřátí nejen sebe, ale i svého okolí. Je třeba vytvářet kolem sebe dostatek tepla, abychom zahřáli svět kolem nás.

Nemohu být šťasten, když vidím kolem sebe bídu, mravní i fyzickou a nic nedělám, ale mohu být šťastný, když zapaluji ohniště a pluji lodí, která se nezastavuje a brázda štěstí mne stále pronásleduje, aniž bych si na ni sáhl.

Vážení přátelé,

na dnešním shromáždění zcela určitě zazní mnoho dobrých myšlenek, spojených s dílem a životem T. G. Masaryka a my si v duchu budeme říkat, ano, to je pravdivé, to je poučné a i pro naši dobu.

Avšak pravda není poučka, není věc, nedá se přenášet nebo konzervovat. Pravda je vztah člověka ke světu a vztah lidí mezi sebou. Pravda je osobní, přetváří nás, povzbuzuje nás k činům.

Přeji proto nám všem, aby dnešní shromáždění nebylo pouhou vzpomínkou, ale výzvou v duchu slov sv. Augustina: „Hledejme, jako bychom museli nalézat a nalézejme v úmyslu stále hledat.“

Mgr. František Bublan
poslanec Parlamentu České republiky

DEMOKRACIE A NÁBOŽENSTVÍ – DVĚ TÉMATA SOUČASNOSTI

Vážené dámy a vážení pánové, sestry a bratři,
dovolte, abych vás všechny srdečně pozdravil a zahájil svým slovem toto setkání ke
162. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka. Obsahově je letos zaměřené na
„nepolitickou politiku“.

Na počátku novodobého státu Československé republiky byla osobnost filosofa.
Masaryk psal disertaci na téma „Podstata duše u Platóna“. Masarykův určitý vzor
byl právě Platón (srov. *Emil Ludwig: Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem. Praha 1935,*
s. 96 a s. 107).

Na počátku novodobého státu České republiky byla osobnost dramatika a člověka
z uměleckého světa Václava Havla.

Tyto osobnosti – filosof a dramatik vstoupily aktivně do politiky. Oba vystupovali
i když každý v jiné době a v jiných podmínkách – proti znesvobodňujícímu politic-
kému režimu. Oba formovali českou demokratickou společnost ve 20. století. Oba
se stali ve své době uznávanými politiky v evropském a světovém měřítku.

Tomáš G. Masaryk je představitelem politiky a demokracie, která má hluboké ideové
zakotvení. Politika není jen povrchní touha po moci rozhodovat a vládnout, není
způsobem sebeuplatnění a kariéry, není úsilím o dosažení krátkodobých cílů za ja-
koukoliv cenu. Politika nemá mít jen vztah k přítomnému okamžiku, ale také k hlu-
boké minulosti a k perspektivě budoucnosti. Masaryk představuje politiku, která
má hluboké ideové zakotvení v tradici a historických souvislostech. Politika se ne-
obejde bez historické, kulturní a duchovní tradice a bez návaznosti na ni. Masarykův
politický přístup a úsilí o samostatný stát vycházely z poznání dějin a hloubky české
státnosti. V politické rovině tuto tradici tvoří panovníci jako kníže Václav, Karel IV.
a Jiří z Poděbrad (srov. *Emil Ludwig, s. 102*).

Hloubkou naší historie a dědictvím kultury je náboženství. V našem prostředí je to
především křesťanství. Masaryk i přes svůj osobitý vývoj měl k náboženství vztah
respektu a uvědomoval si jeho důležitost pro lidský život. Na jedné straně měl vůči
náboženství kladný vztah, čímž některé své současníky překvapoval. Na druhé
straně byl vůči němu kritický.

Kritickým byl vůči katolicismu své doby, který se stal nástrojem rakouské státní

moci, jak se o tom zmiňuje i v Hovorech (*Karel Čapek: Hovory s T. G. Masarykem. Praha 1990, s. 144*). Věnoval svůj zájem reformnímu katolicismu a modernismu, ale i k němu byl kritický pro jeho nedůslednost (srov. *Marek Šmíd: Masaryk a česká Katolická moderna. Brno 2007, s. 128*). Ačkoliv se ve svých třiceti letech stal členem evangelické reformované církve, byl kritický i vůči protestantismu (srov. *Josef L. Hromádka: Masaryk. Brno 2005, s. 168-169*). Kritizoval ortodoxní i liberální protestantismus, zvláště jednostranný intelektualismus. Nebyl mu osobně blízký ani německý reformátor Martin Luther ani švýcarský reformátor Jan Kalvín (srov. *Emil Ludwig, s. 76*).

Koho však Masaryk velmi kladně oceňoval, byl český reformátor Mistr Jan Hus, kterému věnoval svůj důležitý spis „Jan Hus. Naše obrození a naše reformace“ (*T. G. Masaryk: Jan Hus. Naše obrození a naše reformace. Praha 1908*). Stejně tak vysoce cenil Jednotu bratrskou spojenou s Petrem Chelčickým a biskupem i pedagogem Janem Amosem Komenským. V české reformaci viděl přínos v důrazu na humanitu (*T. G. Masaryk: Jan Hus, s. 20*).

Jádrem a centrem Masarykova náboženského myšlení byl Ježíš a jeho pravidlo lásky k Bohu a k bližnímu, jak je uvedeno v evangeliích Markově (12,30-31), Matoušově (22,37.39) a Lukášově (10,27) a vychází ze Starého zákona z Páté knihy Mojžíšovy (Dt 6,5; Dt 30,6) a z Třetí knihy Mojžíšovy (Lv 19,18.34). Masaryk v rozmluvách s Emilem Ludwigem, podobně jako v Hovorech s Karlem Čapkem, říká: „Náboženství, to je pro mne Ježíš. Docela konkrétně jsem se ho snažil pochopit z Evangelíí a ze starých křesťanských spisů. A přijímám jeho hlavní přikázání – má dva póly: miluj Boha a miluj bližního“ (*Emil Ludwig, cit. s. 68*). Masarykův „teistický humanismus“ vychází z Ježíšova náboženství lásky (srov. *Emil Ludwig, s. 78*).

Stále živými tématy jsou politika a demokracie a jejich každodenní uplatňování v obtížných ekonomických a složitých společenských podmínkách přítomné doby. V posledním čase se znovu vynořuje také téma náboženství s rozvojem tzv. alternativní religiozity či necírkvní spirituality. Tím se objevují otázky, jaké je místo, význam a poslání tradičních církví v soudobé multikulturní české společnosti. Řeší se vztahy mezi státem a církvemi a hledá se nový model spolupráce na společných humanitních a sociálních úkolech. Masarykovy myšlenky o demokracii a náboženství jsou stále inspirujícím zdrojem k těmto rozhovorům dneška.

ThDr. Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

MASARYKOVA NEPOLITICKÁ POLITIKA

V roce 1893 vystoupil T. G. Masaryk z mladočeské strany. Jejím členem se stal zhruba tři roky předtím spolu s ostatními ze skupiny tzv. „pozitivistů“, později přejmenovaných na „realisty“, jejímž reprezentantem byl spolu s tehdejšími národohospodáři Karlem Kramářem a Josefem Kaizlem. Pozitivním pojetím české politiky měla tato skupina spontánně blíž ke staročechům, ale předchází nadějná jednání s vůdci strany Albínem Bráfem a Františkem Ladislavem Riegreml ztroskotala na nechuti tehdejších redaktorů staročeského tisku pustit na jeho stránky kulturně kritické a promodernizační argumenty realistů. Větší vsřícnost pak realisté našli v národně liberální straně mladočeské, čili Národní straně svobodomyslné, do jejíhož volebního programu se jim podařilo prosadit většinu vlastních politických představ (větší zákonodárná aktivita v Říšském sněmu, požadavek všeobecného hlasovacího práva včetně volebního práva žen, liberálně emancipační pojetí národa oproti substanciálnímu atp.).

Důvody Masarykova odchodu z mladočeské strany po zhruba dvou letech byly v zásadě dva:

Jednak to byla jeho nespokojenost s mladočeskou ochotou neustále radikalizovat vlastní nacionální a politické požadavky, a tím vlastně přispívat k chaotizaci celkové situace v době pražských kraválů na podzim roku 1892-3, což následně vedlo k vyhlášení výjimečného stavu nad městem. Tehdy se skupina realistů rozpadla politicky a do značné míry i lidsky: **Karel Kramář** ve straně zůstal a na jejím dalším ideovém vývoji se aktivně podílel, **Josef Kaizl** sice ve straně zůstal, ale na několik let se z veřejné politiky stáhl, a **T. G. Masaryk**, jak již řečeno, ze strany vystoupil.

Avšak ještě důležitějším důvodem než toto byla Masarykova rostoucí nespokojenost s politickým programem mladočeské strany, jejíž je možné komparativně charakterizovat jako **nacionalizovaný liberalismus**, což je mimochodem pozice, s níž se v české politice setkáváme dodnes. Masaryk ho považoval za provinciální a filosoficko-teoreticky neujasněný, mimo jiné i s ohledem na legitimizační pojetí tzv. „rukopisů“.

Z hlediska historické sémantiky tento středoevropský **nacionalizovaný liberalismus** vznikl ve 2. polovině 19. století jako plod transformace klasické politické eko-

nomie do systému národního hospodářství, jak se s tím setkáváme u Friedricha Lista a jeho následovníků Wilhelma Roschera, Karla Kniese, Bruno Hidebranda a dalších. Do ekonomických analýz tak byla vnesena myšlenka individualizované, do národních hranic uzavřené, povahy vývoje ekonomiky, takřkajíc přesvědčení o zvláštní cestě jednotlivých národních hospodářství dějinami. Tyto individualizované rozdíly se pak stávaly důvodem pro zdůrazňování odlišností jak ve vývoji ekonomiky, tak v samotném systému její organizace. Do centra se posunula myšlenka národního zájmu a národních, případně dokonce i etnických hranic (v podobě hesla: *Češi nakupujte u Čechů*), včetně ochranných cel.

Myšlenka formální svobody obchodu, rostoucí z individualizovaných zájmů podnikatelů (ve sféře státu a politiky) a zájmu občanů (ve sféře společnosti), zde byla podvázána jakoby nadřazeným principem celku, který se zdál být **více než sumou svých částí**, totiž myšlenkou **substanciální povahy národa** jako posledního určení všech ekonomických, politických, sociálních i kulturních aktivit.

Masaryka intelektuálně provokovalo obojí: jak mladočeský liberalismus samotný, tak mladočeský nacionalismus.

Pokud jde o *liberalismus*, Masaryk upozorňoval na neprincipiálnost liberalismu, na jeho jak říkával „polovičatost“, projevující se údajnou neschopností reflektovat a odůvodňovat **nad-individuální** podmíněnost a dlouhodobou perspektivu programových hodnot a norem stranického života, a zejména na neochotu liberalismu reflektovat svou dobu jako situaci krize moderního člověka, a usilovat o její řešení.

Tato krize se podle Masaryka projevovala jak v tehdejší **kultuře** (jako beznáboženská, jako „porukopisné“ vakuum národních hodnot, jako rostoucí nacionalismus atp.), tak v celkové **politické situaci** národa (jako ztráta jeho širších perspektiv a ... *ustrnutí naší národní činnosti uvědoměle obrozovací*, jako znejasnění národního programu¹, jako mravní a ideová *mělkost* dominujícího mladočeského liberalismu² atp.), a nakonec také v krizi evropských **společností** vůbec (jako sebevražednost, prostituce či alkoholismus, jako sociální nespravedlnost atp., což vše jsou témata, s nimiž se u Masaryka setkáváme opakovaně) i v krizi jednotlivých **složek** české národní společnosti (krize studentstva, krize šlechty, krize církve atp.).³

Zde se jednalo o konzervativní, platonsko realistickou či filosofickou dimenzi Masarykovy kritiky liberalismu.

Pokud šlo o mladočeský *nacionalismus* (a v řadě případů dokonce o s nacionalismem

propojený mladočeský antisemitismus), jeho základy Masaryk považoval za omezené a nesprávné, a jeho principy za **partikularizující**, a to jak s ohledem na samotnou ideu **humanity**, tak na ideu **demokracie**, nemluvě o **mrazní dimenzi** osobnostního života, které byly pro něho klíčové.

Jistě by zde stálo za to uvažovat o tom, do jaké míry by se na tomto masarykovském základě mohlo řešit napětí mezi etikou na základě zodpovědnosti a etikou podle smýšlení, které začalo fascinovat politickou filosofii v době před první světovou válkou, ale na to zde není místo, a konec konců to ani nikdy nebylo Masarykovým zvláštním zájmem.

V souvislosti s Masarykovou kritikou liberalismu lze jen připomenout, že v jeho spisech nikdy nenalezneme příznivý soud o zakladateli českého nacionálního liberalismu Josefu Jungmannovi, kterého Masaryk prakticky vyloučil z hlavní linie českého humanisticky orientovaného myšlení.

Po rozchodu s mladočechy začal Masaryk pomýšlet na založení vlastní politické strany. Její program začal formulovat ve statích, vycházejících od roku 1893 v časopise *Čas*, z nichž ty hlavní pak shrnul v knize *Česká otázka*, vyšlé koncem března roku 1895. Nevelká kniha vzbudila velkou pozornost, pozitivně ji v recenzích přijali např. F. X. Šalda a J. S. Machar, autorem nejrozsáhlejší, nejkritičtější a v mnohém dodnes přesvědčivé reakce byl Masarykův dřívější realistický druh Josef Kaizl.

Kaizlův spíše pragmatický liberalismus vycházel jednoznačněji z daných možností praktické politiky, z jejích konkrétních problémů a z historicky daných kontextů. Především hájil dosavadní výsledky české politiky, které Masaryk považoval za málo produktivní, odmítl tezi o dvojí krizi mladočechů i staročechů a poukazoval na Masarykovo neporozumění hospodářským otázkám. Duchovní rozhled Kaizlovi jistě nechyběl, ale poučený byl spíše státním intervencionismem „historické školy národohospodářské“ Gustava von Schmollera. Říci, že Masarykovo řešení problémů *sub specie aeternitatis* se zde nakonec dostalo do rozhodujícího napětí s Kaizlovým důrazem na historickou jedinečnost a politickou každodennost, je sice lákavé, ale podobně zjednodušující, jako by byla snaha stavět proti sobě Masarykův projekt „demokratizace“ a Kaizlův „modernizace“.

Masaryk se cítil povinen bránit a „dovysvětlovat“ své teze z *České otázky*, již, na rozdíl od svých odpůrců, nechtěl rozumět jen dobové, státoprávně orientované problémy české politiky, ale především formulování dlouhodobějšího programu národního

života. Následovaly politologicky založená brožura *Naše nynější krize*, opatřená upřesňujícím podtitulem *Pád strany staročeské a počátkové směrů nových*, dále historiosofická obrana vlastního konceptu českých dějin *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace* a v mnohém programová biografie *Karel Havlíček*, kterou, jak naznačuje podtitul *Snahy a tužby politického probuzení*⁴, Masaryk chápal jako doplněk k *České otázce*, která měla analyzovat *Snahy a tužby obrození národního*. Spolu s ní tyto publikace tvoří Masarykovu často citovanou, dodnes provokující a opakovaně diskutovanou tetralogii o důvodech přechodu od *národního obrození* k *politickému probuzení*, o české politice a jednotícím smyslu českých dějin, o české identitě a nadnárodních závazcích.

Co tyto texty spojovalo, byla snaha o nalezení a konkretizaci takových jednotlích cílů české politiky, jejích obsahů a orientací, které by mohly překročit každodenní stranické půtky a v programech jednotlivých stran založit možnost širšího konsenzu o dlouhodobých *národních zájmech*, které by orientovaly a zavazovaly činnost jednotlivých subjektů politiky.

Hlavními prvky tohoto nového – jak Masaryk říkal *všenárodního programu*⁵ – měly podle Masaryka být ...*humanita, národnost, státoprávnost, sociální reformy; [a] osvětovost ...*%, a hlavní cestou jeho naplňování se měla stát orientace na všeobecné *vzdělání národa*. Součástí tohoto požadavku byla představa tzv. *nepolitické politiky*⁶, namířená proti zjednodušujícímu pojetí politiky jednotlivých stran jako pouhé hry s mocí a o moc, a proti odtud vycházející partikularizaci politických zájmů a celospolečenských potřeb. K tomu nakonec patřilo i *nepoliticky politické* vnímání „*otázky sociální*“, opakovaně v tetralogii zmiňované. Představa jejího řešení podle T. G. Masaryka ovšem nespočívá pouze v rozšíření hlasovacího práva a v reformách, které by přispěly ke zlepšení materiální situace širokých vrstev, Masarykův cíl byl mnohem hlubší a obsáhlejší ... *otázka ta musí být rozřešena celá a pozitivně, a to znamená osvětlit a oteplít hlavy a srdce všech, znamená duchu dát moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku ...* [ibid., s. 229]. Splnění tohoto požadavku není v moci „pouhé“ politiky – politická práce musí být nutně založena na širších, kulturních, náboženských, a tedy mravních principech.

V konceptu nepolitické politiky jako doprovodného úsilí politiky politické se Masaryk vracel ke dvěma politickým tradicím:

1. Jednak k té, která po anglické a francouzské revoluci vyrůstala z prostředí evropského měšťanstva a která po dlouhou dobu doprovázela jeho politický vzestup a stabilizaci. Nový druh státu, který z tehdejších buržoazních revolucí vzešel, měl své těžiště oproti předchozímu v městském, resp. velkoměstském životě – proto se také hovoří o státě buržoazním.

Pojem „nepolitická politika“ měl tehdy dodatečně spojovat to, co tehdejší doba rozlišovala, co ale čeština příliš rozlišovat nedovede, anebo nechce. Mám na mysli předrevoluční a revoluční rozdíl mezi pojmem *l'bourgeois* a pojmem *l'citoyen*, to znamená rozdíl mezi **měšťanem**, tj. zejména podnikatelem a obchodníkem (*l'bourgeois*) jakožto příslušníkem tzv. „třetího“ stavu, tj. pouhým sociálně-ekonomickým aktérem a pasivním nositelem nového politického pořádku na jedné straně, a – na druhé straně – mezi „měšťanem“ jako politicky a společensky aktivním **občanem** (tj. *l'citoyen*). Jinak řečeno: *l'bourgeois* mohl, ale nemusel být zároveň *l'citoyen* (dnes bychom asi hovořili o rozdílu mezi „státním příslušníkem“ a „aktivním občanem“).

Role měst a modernizace způsobu života, vznik veřejného prostoru a s ním spojená idea demokracie, rostoucí role vědy a techniky a to doprovázející sekularizace a „odcírkevňení“ atp., byly nejen reálnými jevy oné doby, ale zároveň i obecnými, s představou lidského **pokroku** spojenými idejemi, jimiž se obojí, „příslušnost“ a „angažovanost“, vzdělání a moc, sociálně ekonomické a sociálně politické aktivity mohly propojovat.

Ale právě toto odpoutávalo představu politiky od jejího čistě mocenského pojetí, spojeného s tradičními aristokratickými a církevními honoracemi a s romantickými iluzemi o předrevolučním *ancien régime*. V tomto prostředí se historicky poprvé objevil termín *nepolitická politika* jako forma politické integrace cestou „**zniterňování**“ idejí a jejich proměňování v obecně sdílený statek. V kriticky odmítavém smyslu jím německý konzervativně romantický spisovatel Novalis počastoval transnacionální, osvícensky univerzalistickou ideu „světoobčanství“ filosofa Immanuela Kanta, usilujícího tak vystoupiti z provinciálního přítmí tehdejšího politicky rozdrobeného Německa ve směru univerzální humanity, individuální, skupinové a etnické rovnosti a sjednocující mravní zodpovědnosti.

2. Druhá tradice byla spíše domácí a navazovala na Havlíčkovu zdůrazňování *drobné práce pro národ*.

Také u Masaryka tvořila jádro nepochitické politiky konstruktivní *drobná práce pro národ*, v níž se měla spojit *positivita s humanitou* i s morálitou, neboť: *Pracovat, to znamená vzdorovat zlu...*⁸. Avšak Masarykovy charakteristiky nejsou vždy a zcela jednoznačné. Např. v České otázce: *Česká politika musí přestat být „politikou“, ... musí být založena na hlubší, všestrannější práci kulturní, musí být praktickým užítím politického a obecného vzdělání vůbec. A toto vzdělání nebylo a ještě není. Čestí politikové musí ... to dovésti, aby pro věc národa užili všech vymožeností ustavičně pokračující vědy moderní*⁹; podobně ve *Světové revoluci*: *Rakousko a jeho dynastii jsem nikdy neodsuzoval jen politicky, ale také mravně. V tom také spočívá rozdíl mého pojetí tzv. pozitivní politiky; ... vždycky jsem byl stoupencem politiky s kulturou, byl jsem vždy pro pravou demokracii, nikdy bych se nemohl spokojit s pouhou tzv. poslaneckou politikou. Svůj boj jsem chápal jako odpor proti politické a kulturní uzavřenosti a omezenosti, proti kocourkovství, a musel jsem ho vždy vést dvojím směrem, proti Praze a proti Vídni zároveň ...*¹⁰/ atp.

Vyždřeno v jazyce moderní sociologie, neznamenaí „apolitická politika“ a „drobná práce“ vlastně nic jiného, než program specifické „socializace“ Čechů (a v programu „organické práce“ také Poláků), a sice výrazně pro-modernizační. (Podobným socializačně-integrativním heslem byly v té době „národní emancipace“ a na sociální úrovni, i když s jinými intencemi, také „třídní boj“.)

Masarykův program *nepochitické politiky* se v průběhu tohoto století v českých dějinách několikrát navrátil, i když s poněkud pozměněným názvem (*antipolitická* či *apolitická* politika), s odlišným obsahem i funkcemi, vždy ale v souvislosti s národními aktivitami v situaci ohrožení: po mnichovském diktátu se ho v Peroutkově *Přítomnosti* pokusil znovuoživit Zdeněk Smetáček, svou roli hrál i když s posunutým obsahem a rozdílnými funkcemi také u Václava Havla.

Poznámky:

¹ Srv. T. G. Masaryk, *Česká otázka*, Naše nynější krize, Jan Hus, Praha, 2000, str. 160.

² Tamtéž.

³ Srv. Tamtéž, str. 130, 132, 135. Už Jan Patočka poukázal na to, že Masarykovo pojetí krize je comtovské, silně melioristické. Masaryk chápal krizi jako odstranitelné porušení řádu a opuštění principů.

⁴ MASARYK, T. G., *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení* (1896), Praha, 1996, dále jen *K. H.*

⁵ *Česká otázka*, str. 160. Koncept nového, jednotného a celkového programu národního byl pro Masaryka samozřejmě komplexnější, strategičtější a důležitější než v oné době široce diskutovaná, ale obsahově dost neurčitá, spíše jen jako nadpis pro enumeraci národních požadavků chápáná „česká otázka“.

⁶ Tamtéž, str. 161.

⁷ Co do svého osvěcensko-vzdělávacího obsahu se jako požadavek objevuje již v *České otázce* (Srv. LOEWENSTEIN, Bedřich *Manifest nepolitické politiky*, in: *My a ti druzí*, Brno, 1997, str. 230–245), otázkám její geneze a směřování Masaryk věnoval poslední část politické biografie o Karlu Havlíčkovi.

⁸ MASARYK, T. G., *Ideály humanitní. Několik kapitol*, Praha, 1901, str. 59.

⁹ MASARYK, T. G., *Česká otázka*, Praha, 1895, str. 168 a 181.

¹⁰ MASARYK, T. G., *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 - 1918*, Čin a Orbis, Praha, 1925, str. 393.

*Prof. prom. fil. Miloš Havelka, CSc.
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy*

ETIKA A T. G. MASARYK

Masaryk patřil mezi zvláštní typ lidí. Patřil mezi nemnohé v našich dějinách, kterým šlo bytostně o pravdu, stejně jako tomu bylo u Husa, Komenského, Dobrovského, Havlíčka, Patočky a dalších. Byl doslova prosycen potřebou bytostné pravdivosti, a to se ukazovalo v jeho činech, ne jen ve slovech. „*Takové muže holandský básník-filosof Van Eiden nazývá královskými. Královský člověk miluje odpor; neboť odpor bud' posílí jeho pravdu, nebo ji osvobodí od lži.*“^v Proto je celý Masarykův život obrovským etickým apelem – vždy se jevil tak, jakým byl uvnitř. Byl poctivý, sobě věrný, jednolitý; byl člověkem, jakých je žalostně málo.

Proto o něm může Patočka prohlásit: „*Jeť Masaryk jako filosof typ nekontemplativní, nespekulativní, nevesmírný; jeho myšlení je orientace v sobě a ve světě, nikoli konstrukce koncepcí, jež zůstávají trvalým svědectvím života kontemplativního. Nikoli povznesení nad svět, nýbrž orientace v něm, to je zvláštní typ kritického, nekonstrukčního myšlení, které nechce svou substancí objektivovat pouhým myšlením, nýbrž reálně vyžít. Bylo řečeno v jedné rozčileně nespravedlivé kritice, že tento filosof nikdy nezkombinoval ani dvě ideje, že je to filosof bez filosofie. Uloíme-li nároku utrhačný hrot, je v něm jádro pravdy: Jenže v tom je podobný praotci filosofování a kritického myšlení, Sókratovi.*“²

Masaryk svou filosofii žil, přesně totéž vidíme u Sókrata. Proto celý Masarykův život je obrovským etickým apelem. Ať to byl jeho život v době první světové války, pobyt v Petrohradě v době revoluce, postoj k legiím na Sibíři, ať to byly jeho zážitky z emigrace, kdy mu bylo mnohokrát usilováno o život – vždy se ukazoval, jevil, fenomenalizoval tak, jakým byl uvnitř. Byl jednolitým člověkem, jakých je u nás žalostně málo.

„*Pan Seton Watson, známý přítel náš Scotus Viator: Přijel v červáncích svobody do Čech a na Slovensko z jara 1919, a když nás opouštěl, uveřejnil v pražských denících 12. června potěšný list k národu (za maďarského vpádu), v němž pravil: Program, který mi prof. Masaryk uložil při tajné schůzce v jednom rotterdamském hotelu v říjnu 1914, byl splněn téměř do poslední litery v říjnu 1918, po čtyřletém obtížném boji. Není to pochlebenství, ale úplná pravda, jestliže řeknu, že není druhého muže v Evropě se stejnou zodpovědností, který tak široce a jasně definoval všeobecnou politiku nejen českou, nýbrž i evropskou, nebo který byl schopen ji popsati. Až přijde čas, kdy bude možno uveřejnit jeho privátní memo-*

*randa, která psal v březnu 1915 a v lednu 1916 pro informaci dohodových státníků, tu úcta k němu ještě více stoupne.*⁴⁵

Většina politiků je konsistentní a koherentní s programem své strany a lobuje za její zájmy „hlava nehlava“. To je ovšem často jen „kocourkovství“, a nic jiného. Často se mluví o adoraci Masaryka. Tu liberalisté nemají rádi. Ale Masaryk byl člověk výjimečný a bylo by nepravdou říkat opak. Nikoli každý se mu může rovnat. Byl to filosof, přítel Edmunda Husserla, spolu navštěvovali přednášky Franze Brentana na vídeňské univerzitě. Masaryk měl nadhled, nebyl ve svém uvažování vláčen mocenskými a fiskálními zájmy byznysmanských skupin, jak to dnes vidíme u většiny našich politiků, kteří se ani nepokoušejí něco takového skrývat. Proč? Podle nich je to normální jev. A to je právě ta naše česká tragédie. Tito politici v podstatě nikdy nepochopili, že smysl života ve společnosti je smysl etický. Všichni si naopak myslí, že je to jen smysl ekonomický.

Masaryk patřil k těm, kteří žijí z vlastního pramene, žijí z Ideje, řečeno s Janem Patočkou. Emanuel Rádl o Masarykovi říká: *„Pojal v sebe i silné prvky filosofie Spinozovy a Hegelovy; vedoucí k přesvědčení, že nic není na světě konečné ani rozhodně závazného, že není podstatného rozdílu mezi dobrem a zlem, že i zlo jest božské a že konec konců hmota světem vládne. Vlivem těchto nauk pozitivismus vybíhal v krajnosti: napřed se bojovalo jen proti nadmyslnému nebi andělů a svatých, potom proti teologii a konečně proti náboženství vůbec; napřed proti fantastice, potom pro přírodovědu a konečně pro materialismus: napřed proti scholastickému přeceňování ducha, potom pro vážnost k tělesnosti a nakonec za nauky, že člověk, národ, lidstvo žije jen tělem, jen rasou a vůbec proti víře v duši; napřed proti králům, pak pro vládu lidu a konečně pro vládu slepé, nezodpovědné masy; napřed proti víře v zázraky, potom pro přesvědčení o světové zákonitosti a konečně pro fatalistickou víru, že člověk jest bezmocným kolečkem v mrtvém, světovém stroji, pro víru, že v dějinách lidstva nerozhodují myšlenky, ideály; přesvědčení lidí, ryběž žaludek hladový nebo přesycený. Tak se pozitivistický smysl pro věčnost, pozemskost a praktičnost měnil v materialistickou nauku, zavrhujeť jakoukoli víru v moc ducha nad tělem.*⁴⁶ Tento obsáhlý citát byl nutný k tomu, abychom viděli správně masarykovský pozitivismus. Byl to tzv. realistický humanitismus, jak sám Masaryk často opakoval. Co si můžeme pod tím představit?

To vykládá přesným způsobem E. Rádl v dalším citátu z téže publikace: *„Co jest to věřití a nezoufatí? V nějakém klášteře pochován mnich, zdánlivě mrtvý v kryptě; za nějaký čas procitl ze svého ztrnutí a teď nastávala hrůza a duševní zápas – krypta se neotvírala,*

jen když nějaký bratr zemřel a dokřičet a dotlouci se nebyla žádná možnost; co tedy nešťastník měl počít? Měl čekat na smrt hladem a žízní, tam ve tmě a v sousedství zemřelých bratrů? Jal se modlit – ale nebyla modlitba prosbou, aby Bůh zemřít dal zdravému spolubratru. V těchto takových hrozných mukách duševních a fyzických, milý náš řeholník obstál a zůstal naživu – živil se hmyzem, padajícím do krypty malým vzdušným otvorem, se stěny lízal krůpěje divné vlhkosti... Po mnohých a mnohých letech našli nešťastníka zahaleného v mešní roucho, jež si z rakví vytahal, obrostlého bílým vousem až k zemi... Nuže, tento mnich nebyl pesimistou a tak jest třeba si vésti v životě. “*Toto je velmi důležité pro nás všechny, hlavně pro naše mladé. Nebát se předem, to totiž odebírá síly a soustředěnost. Být otevřený otevřenosti, jež námi nemůže neotřásat. Zde se objevují i prvky myšlení Jana Patočky. Život je vždy pobytem v privaci, tzn. v negaci tohoto druhu, což není nic jiného, než obraz starosti (die Sorge u Heideggera, „cura“ v latinských textech středověku). O tom Masaryk věděl, byl to filosof. Filosof vždy ví, že ex-sistence je vždy boj, proto je odedávna, již několik tisíc let, důležitá starost o duši (epimeleia). Nedostatek je neustálým průvodcem našich životních okamžiků. Pobyt u sebe samého „uvlastnění“, jemuž např. Heidegger říká „Er-eignis“ není nic jiného než pobyt doma, v ohňovém středu svého lidského pobytu. Proto musí být politik formátu T. G. Masaryka především dobrým člověkem. Přece není náhodou, že jej tolik ctili naši legionáři, kteří pět dlouhých let pobýli v Rusku a vytvořili ty základní předpoklady pro možnost uznání Československa po první světové válce. Je až dojemné číst z jejich zápisků, co pro ně Masaryk znamenal. Legionáři v Rusku věděli, že pokud trojdohoda prohraje, dostanou smrt za vlastizradu, dlouhých pět let bojovali v Rusku na Sibíři, žili v těpluškách, ve vagónech vlaku za sibiřských mrazů, a přesto si vydávali noviny, a nacvičovali prostrná. Říkali si „bratře“. Vychoval je Sokol. Jací byli?*

Řečeno masarykovsky: byli opravdoví. „Každá opravdovost je mravní opravdovost, býti pravdivým člověkem, ale nemravným nelze, protože mravnost jest právě přezírání všech hlubších zásad.“ Být opravdový znamená být především sobě věrný a takovou věrnost cítí i u těch druhých. „...jest možno si uvědomovat všechny chyby vlasti, Slováků a přesto je mítí živě rád: Jedině uvědomělá kritická láska jest důstojna moderního člověka. Třeba jest ovšem také kritizovati slavné autority: Své doby nejvíc uráželo, že Masaryk vytýkal spisovatelům nedůslednosti. Kollár např.: básník statečnosti a filosof panslavismu odsoudil veřejně povstání slovenské proti Maďarům a připjal si revoluční kokardu maďarskou. Smí se mu to vytknout? Smí se vytknout Jungmannovi, ptali se oproti

Masarykovi, že zrádcoval Dobrovského, že vůbec nejlepším a nejčestnějším lidem nerozuměl? Smí se vytknout staříckému Riegrovi jeho falešná politika? Smí se kritizovat povrchnost uznaného básníka Vrchlického, mlhavost básní Svatopluka Čecha? Naši by bývali rádi měli jen kritiku namířenou na venek, kritiku Vídně, Berlína, německých učenců a odtud vznikalo velké pohoršení z neuctivosti Masarykovy k uznaným autoritám. A přece opravdovost, víra v pravdu nutně znamená boj proti každé nepravdě a silnější boj proti nepravdě blízké, rušící náš ideál, než proti lhostejné nepravdě cizí.“⁷

Jak může být člověk spravedlivý, když jediným jeho ideálem jsou peníze. Takový člověk vlastně nepatří do politiky. Jen proto, že máme politiky, u nichž jediná živá idea je idea zisku, máme i pokroucenou myšlenku o demokracii. „Politik se prohlašuje býti demokratem a žádá proto např. i veřejnost schůzí válečné rady anebo volitelnost učitelů od žáků; i to jest pověrečná víra v heslo demokratismus, protože rozum dá, že takovýto radikalismus je nepraktický. Němečtí učenci odvozovali z vědecké teorie o boji o život oprávněnost války jakožto kulturního prostředku zvyšujícího moc útočného národa; tento důsledek byl pověrečný, třebaž byl založen na vědecké teorii; protože uměle zastírá rozumný poznatek o lásce k bližnímu a o rovnosti lidí.“⁸ Být opravdový znamená řídit se podle ideje, s níž jsem srostl. To je život z Ideje jako z posledního pramene. Ten, kdo na jakékoli rozhodnutí potřebuje zvláštní zákon, je insipiens. Takový jen škodí, neumí subsumovat zvláštní pod obecné, nemá schopnost tvořivě a přesně myslet, a proto potřebuje na vše zvláštní příkaz. Takový člověk nesmírně škodí celku. Před takovými nechť nás ochrání Bůh! Jsou tito lidé špatní anebo jen nevzdělaní, nekultivovaní, nevyučelovaní v myšlení? „Sókratés učil, že nikdo nežije dobrovolně v duchovní bídě; není však omyl spoléhání na nepravdu, pověra duchovním ponížením?“⁹ Jak je možno pokládat peníze vždy za čisté, nerozlišovat špinavé od čistých. Vždyť nejvíce peněz se utrží z obchodů s lidmi, se zbraněmi, s narkotiky. Za těmito obchody zůstávají mrtví lidé, zdecimovaní lidé. Jak je možno peníze povýšit na nejvyšší princip lidského života, copak si nepamatujeme, jak Ježíš vyhazoval obchodníky z chrámu? To ovšem neznamená peníze nenávidět, pomáhají našemu životu, jde však o to, z čeho žijeme. „Budiž proklet ten ničema, který poprvé rozloučil spravedlnost a prospěšnost.“¹⁰ Pro pravdu je nutno pracovat. „Jest přece docela zřejmo, že nestačí pravdu pronést, aby byla uznána; naopak pravda má tolik nepřátel, že jen tak tak zrovna projde; ale budeš-li vytrvale za svoji pravdu bojovat a nedáš-li se proti nikomu, jistě najdeš přátele, kteří ti porozumějí a pomohou, a tak se ponenáhlu tvoje pravda rozšíří. Útoky proti své pravdě ovšem smíš hájiti, smíš se brániti třebaž i železem – jen nesmíš svou pravdu vnucovat násilím.“

Šířiti pravdu smíme jen přesvědčováním; hájiti ji máme těmi prostředky, kterými se na ni útočí. ¹¹ Proč máme hájit pravdu těmi prostředky, kterými se na ni útočí? Odpověď je jednoduchá, protože jen tak nám může být dobře porozuměno.

Je nezbytná syntéza Chelčického a Žižky v nás. Kam se poděl smysl pro pravdu? Jako by odumřel. Stali jsme se duchovně a mravně slabými. Co o nich říká Masaryk? *„Slabí jsou i moderní titáni, kteří chtějí svět překonati nehoráznými útoky proti Bohu, proti mravnosti, proti vládě jedné pravdy; slabí jsou i političtí a vojenští titáni, počítající s vládou tradice; s vládou z milosti boží, s vládou bajonetů a chtějící násilím obnoviti středověk; jsou slabí proti rostoucímu uvědomění lidstva. Ze strachu lidé užívají násilí, ze strachu lhou. Ale i moderní vzdělanec jest slabý: sebevražednost, skepse, dekadentní literatura, náboženská lhostejnost a polovičitost všeho druhu jest projevem slabosti duševní, které jest třeba také sociální pomoci. Spis o sebevražednosti a Moderní člověk a náboženství podávají návrhy na reformu sociálního řádu podstatně odchylnou od teorií socialistických: náboženstvím na vědě založeným se má moderní člověk posílit.* ¹²

Slabost tohoto druhu se vždy ukazuje jako nehoráznost. *„Slabost tělesná a duševní spolu souvisí; proto je třeba obě potíratí zároveň: podporovati tělocvik, sokolství, sport, zdraví, veselí, bojovati proti alkoholismu oslabujícímu tělo i ducha.* ¹³ *Není náhoda, že tento synek, jenž se učil u kováře, teprve v šedesáti letech sedl na koně, že celý život sokoloval, a také že vůbec nepil alkohol. Špicoval tužky, když byl nervózní, proto byly tužky na špicování po celých Lánech vždy k dispozici.*

Tlaky, kterými na nás život působí, se nesmějí uvolňovat alkoholem či drogami – to je právě slabost duševní. To je největší chyba současného výchovného úsilí. Vychováváme lidi pro trh, ale nikoli pro svět rozporů a duševních útrap. Studenti musejí být dobří na počítači, musejí znát tržní zákony a marketingovou strategii, ale vůbec nechápou, že na světě nejsme kvůli trhu; naopak trh je tu jen prostředek, abychom žili plněji a spravedlivěji.

Problém síly viděl Masaryk jinak, než Nietzsche. *„Učilo se, že slabý člověk a špatný člověk jest totéž; že lidé jsou od přirozenosti špatní, že jejich zlobu jinak nezdoláš než násilím. Na toto učení Masaryk odpovídá výrokem, který stručně a jasně odlišuje jeho křesťanský, demokratický, moderní názor od učení romantických: Člověk jest od přirozenosti slabý, ale není od základu špatný. Proto můžeme vzájemnou pomocí pokračovati.* ¹⁴

Slabý je i moderní titán – to byl člověk, u něhož podstatou je vůle k moci. A takových lidí přibývá, stačí, když jim někdo překáží na dálnici a jsou schopni všeho. Takový ale není podle Masaryka silný, naopak je to slaboch, který potřebuje sám

sebe i na dálnici přesvědčovat, že je silný. Možná má hodně peněz a může určovat jednání zákonodárců.

Jak vůbec mohla vzniknout myšlenka, že peníze a jen peníze jsou nejvyšší hodnotou, jak jsme mohli něco takového připustit, i když v podobě pouhého stranicství? Kdo to způsobil? Bohatý člověk nemusí být silný. „*Kdo však jest to silný? Silný jest podle Masaryka člověk věřící ve svou pravdu víc než v autoritu celého světa; člověk jdoucí rovně za poznanou pravdou; člověk, který si troufá mít čisté svědomí; který vládne svým citům, který pracuje, aby svých cílů dosáhl; který věří ve své poslání na tomto světě, který má takovou sílu, že nikdy a ničím se nedá pohnouti, aby ustoupil od usilovné práce za vládu pravdy.*“¹⁵ Není silnější myšlenky v celém díle Masarykově. To je ten etický pramen, který nenajdeme téměř nikde. Proto je Masaryk někým, kdo se nedá odbýt slovníkovým životopisem ve Wikipedii, jak je tomu u mnohých ostatních. Tento člověk je zdrojem víry v sebe sama. Dává nám sílu jinou, než je síla Nietzsche. Není to síla „prorážecí“, jež se vždy nevyhnutelně tímto počínáním stravuje a úplně likviduje. Je tu ještě jiná síla, o níž Nietzsche neměl ani potuchy. Je to síla života z Ideje, řečeno s Janem Patočkou, a tato síla je mocí, která se umocňuje, bojuje-li se proti ní. Proto je vlastně nezničitelná. Doutná v lidech, jako byl v našich podmínkách Mistr Jan Hus, Jan Amos Komenský, Josef Dobrovský, Karel Havlíček Borovský, jako byl především Masaryk. Jsou to opravdoví lidé, jejichž opravdovost není podepřena konty, ale troufalostí, jež předčí všechny další troufalosti žít z vlastního svědomí, jemuž jsou věrní. Takový život je život z vlastního pramene. Tento pramen nestárne s věkem člověka, naopak je vždy poprvé místem, kde se rodí, kde počíná.

Proto přesvědčení Masarykovo bychom mohli popsat takto: „*Víra v rozum osvěčující cit jest podstatou myšlení českého.*“¹⁶ Čech tedy patří do jiného pytle, než lidé z ostatních národů kolem nás, to je Masarykovo přesvědčení. Je nás málo, proto náš duch musí být pěstován jinak a s větší vroucností, než je tomu u velikánů naší planety. Naše vzdělávání není jen prostředkem mířícím na úspěchy tržní, to by bylo málo. Když čteme tuto myšlenku Masarykovu, uvědomujeme si, že fenomenologie nemohla nikde jinde vzniknout než v Čechách, přesněji řečeno na Moravě. Je to víra v rozum, osvěčující cit. Jaká vyrovnanost mezi rozumem a citem, jaká kalokagathická rovnováha, zkrátka harmonie (areté ve starořeckém smyslu). Ale přesně tuto hodnotu kalokagathie nalézáme v životě Masarykově na každém kroku. „*Pravda a humanita in abstracto nevítež, nehájí-li se, neochraňují-li jich lidé...*“¹⁷ V tom je poúž: pravda se vždy vybojuje v revoluci, ale pak se již o ni nikdo nestará, nebo téměř

nikdo. Jakoby se sama mohla zachránit. To pro pravdu a humanitu neplatí, proto zde máme média. Ta mají bránit pravdu a humanitu, přinášejí však informace z pozic těch, kteří mají peníze. Především, až na malé výjimky, jsou média jen a jen služebníky peněz.

„Náboženství má spočívat na přesvědčení, nikoli na víře.“¹⁸ Ale v přesvědčení je rozum, cit i vůle v jednotě. Tato jednota není adicí, není součtem, ale jedním prolnutým celkem, jenž zakládá pravý vztah k sobě, k polis i ke kosmickému řádu. Dnešní člověk redukoval přesvědčení jen na logické a matematické operace. Ale život člověka je vždy strom zelený, každá teorie je šedivá, rezonuje nám v hlavě Goethe. Masaryk je pozitivista, ale jiný než jsou ti dnešní, jeho programem je humanismus, tak tomu říká na přemnohých místech. *„Vzor vědecké práce je v laboratoři. Student dostane úkol, problém a musí dny, měsíce, léta studovat na jednom problému. Věda je pozorováním, nic jiného, a kdo nedává pozor a přece chce svět vyložit, ten fantazíruje.“¹⁹*

Zde se Masaryk ukazuje jako čistý pozitivista, ale jeho pozorování není jen deskriptivní měřitelného, jak je tomu dnes, ale jeho pozorování se týká i toho, co není měřitelné; proto mu jde o pravdu a o humanismus. Proto může např. vyslovit toto tvrzení: *„Dnes se nepálí člověk, ale když se ničí hospodářsky, společensky, politicky, je to méně? Je to mravnost? Potřebujeme vyšší mravnost, než posud se vyvinula, potřebujeme náboženství vyšší, náboženství vyhovující teoreticky vědě a vyhovující prakticky vyššímu mravnímu úsilí naší doby; úsilí po sociálních a politických reformách opravdu demokratických.“²⁰*

Ano, máme pocit, že jsme mravně lepšími lidmi, protože dnes neupalujeme čarodějnice a většinou odsuzujeme trest smrti, ale stačí to k mravnosti? Vždyť mravnost je schopnost chovat se podle svědomí, mravnost není pouhá koherence s předem napsanými pravidly, to si myslí většinou jen právníci, ale těm právě chybí lévinasovská legitimnost, a ta je jen svědomím. Legalita sama o sobě nás nespasí, musí být v diarchii (v napětí) se svědomím. A to nám právě schází. Ovšem svědomí se v lidech probouzí, nekonstruuje se předem popsány postupy. Žáček ve škole musí nejen pravdě rozumět, cítit ji, ale musí ji „chtít“! A v tom je právě potíže. Nestačí jen logický rozum technického typu, který je základem informačních technologií. Také je zapotřebí vážit si lidí: *„Prostá dělnice nebo řemeslnice – ostatně i žena profesora nebo úředníka – která při svých skrovných prostředcích vede domácnost a při tom slušně odchová pět krků, myslí mnohem více a intenzivněji než člověk, jenž dvacet let proseděl ve škole a nakupil si stoh různých vysvědčení.“²¹* Dnes slyšíme velmi často slovo „socka“. Je to hanlivé vyjádření. „Socka“ je ta osoba, která po Praze jezdí veřejnou

dopravou, proto se někteří mladí lidé v podstatě stydí jezdit tramvají a často to ani neumí. Slovo „sociální“ se používá téměř jako nadávka. Protože ti lepší, inteligentnější, a proto také úspěšnější se odlišují tím, že jezdí v automobilech nečeské značky, hrají golf a navštěvují rauty. Jejich špičkou jsou pak celebrity, které jsou neustále sledovány, jinak by nemohl vycházet „úspěšný deník“ „Blesk“. Co se to stalo se vzdělaností našeho národa, na co myslí manažeři?

Ale i v takové situaci si Masaryk ví rady: „*Dobré slovo je také čin, právem řekl Turgeněv a Viktor Hugo...*“²² Stačí říci v pravé chvíli to pravé slovo. Mezi tato pravá slova patří i tento citát: „*V redukci veškeré práce lidské na jednoduchou práci svalovou (fyzickou) poznáváme opět Marxův osudný primitivismus. Avšak materialism, jak řečeno, je právě primitivismem.*“²³ Ovšem materialismus v mnohých podobách máme dnes kolem sebe v podstatě všude. Opravdu jsme tak primitivní? „...*stojí za přemýšlení, proč Marx celou svou ekonomiku a sociologii zakládá na práci. Jako Platón svůj stát počíná rozbořem spravedlnosti, Marx počíná rozbořem práce.*“²⁴

Proč je práce tolik důležitá? Proč se nám všichni snaží namluvit, že jen práce je naším životním smyslem s výsledkem v podobě bankovních kont. Vždyť život je tu přece proto, aby se člověk radoval, není tu proto, aby pracoval do úmoru, kdo nás to naučil? Kdo nám to podsunul a my jsme mu uvěřili?

Ale není práce jako práce. „*Bojovat za pravdu znamená pro pravdu pracovat, pracovat duchem, pracovat pravdou.*“²⁵ Ta nejčistší radost ze života je totiž radostí z pravdy samé – to je ten moment, který spojuje Chelčického s Mistrem Janem Husem, Komenského, Dobrovského, Havlíčka, Masaryka s Patočkou. Člověk se má radovat, čistě dětsky radovat, i když je věkem obdarován. Proto platí: „*A právem: konečný cíl člověka a smysl života je etický.*“²⁶ To je opět nekonečně silný impetus Masarykova života a myšlení. Není to ekonomika, ale etika, co je smyslem života jedinců i celé společnosti.

Masaryk je duchovním synem Mistra Jana Husa: „*Zůstaňte v poznané pravdě... hajte pravdy až do smrti. To jest veliké naučení Husovo a jeho života.*“²⁷ Masaryk neučí žádným složitostem, je to prosté, je třeba žít v pravdě. Ale život v pravdě je třetím životním pohybem Jana Patočky, je nejvyšším cílem života, jenž se stává pravdivým jen ve starosti, tj. péči o duši.

„*Ne násilím ale smírně, ne mečem ale pluhem, ne krví ale prací, ne smrtí ale životem k životu – toť odpověď českého génia, toť smysl našich dějin a odkaz silných předků.*“²⁸ Tento citát Masarykův je snad nejznámější vůbec. Jak je možné, že naši současníci chtějí

žít bez českého génia, tj. českého ducha? Jak je možné, že mladí i starší nevědí nic o tomto duchu? „*Obrození naše musí být obrození duše – obrození musí být novým životem celého člověka, musíme opět a cele hledat pravdy; slyšet pravdu, učit se pravdě, milovat pravdu, pravdit pravdu, držet pravdu, bránit pravdu až do smrti.*“²⁹ Na tomto místě je nejlépe vidět, jak Patočka je věren Masarykovi. Obrození duše je vlastně jen epimeleia – péče o ni. Pečovat o ni ale znamená jen jediné: pečovat o pravdu, nikoli o vytváření zdání. Proto je naše politická scéna v současnosti tak těžko snesitelná. Co o ní říká Masaryk: „*Kdo pozorněji se dívá na náš život veřejný, neuvidí pouze to slabošské žebráctví, ale potká se se zvláštním typem intrikánů. Intrikánsství toto otravuje však všecek náš pospolilý život – protože nedovedou být lvové, stávají se liškami, protože nedovedou být hrdinové, stávají se lokajové a pomáhají si lokajským chytráctvím. Politika je ideál těchto četných a četných lidí.*“³⁰ Dokonce i v teoriích politických se setkáte s tím, že takové postoje k politice přirozeně patří.

To nejsilnější v Masarykově etosu je obsaženo v tomto tvrzení: „*Žádná moc tohoto světa, a byť se i s celým peklem spojila, neudrží národa vzdělaného ušlechtilého a statečného v poddanosti a otroctví.*“³¹ Problém je v tom, že národ musí být ušlechtilý, statečný, vzdělaný – ale to není to samé, co národ připravený odborným vzděláním jen na marketingové strategie v politice. Lidé nemohou být jen stroji na vydělávání peněz. Masaryk by na to přímo reagoval takto: „*Práce sama o sobě nás nespasí – o cíl jde, k němuž se prací chceme přiblížit. Mefisto také pracuje a velmi pilně.*“³²

Opět je třeba se vrátit k práci – ona není střed našich životů. Velmi často je jen tím, díky čemu utíkáme před bytím samým, řečeno heideggerovsky. Workoholismus je jen heideggerovský „die Flucht“ (útěk). Prázdnota existence je velmi těžká, velmi „bolavá“. Každý známe tuto prázdnotu, je nicotná, vzpírá se jednoznačnému označení a pojmenování. Heidegger je přesvědčen, že v této prázdnotě rezonuje nicota samotné smrti. Proto je nutné se nebát smrti, jinak budeme do této existenciální pasti padat neustále. Ale strach ze smrti můžeme pokořit jen tehdy, pustíme-li si smrt na „vlastní tělo“. Ale to není nic jiného, než péče o duši, tak jak ji známe od Sókrata, Platóna, Aristotela a Patočky. Nic nového pod sluncem. Masaryk je filosof, v žádném případě pragmatický politik.

„*Člověk si udržuje život a zůstává zdravým, má-li životní cíl, má-li se oč starat. Miluje-li někoho a nemá-li strachu před smrtí.*“³³ **Nejde jen o práci, jde o cíl té práce, o celkový účel, jde o telos.** Na to úplně zapomínají současné humanitní vědy, proto je tolik nedoceňována filosofie a je suplována odbornými vědami, které neobsáhnou šíři a

distanci vedoucí k celkovému životnímu cíli. Proto je Patočka tak přesvědčen, že jde vždy o celek. Tento celek ale není předmětem s obrysy. Takový celek se ukazuje jen v bytostném, opravdovém tázání. Ukazování (fenomenalizace) tohoto celku je zpřítomněním něčeho nepředmětného, nepopisovatelného. A právě toto drží život člověka na hladině. Péče o duši je jen tázáním. Jen v napětí (diarchii) tázání je možno sdílet přesažný celek, tj. být mravným. Proto Lévinas mluví o asymetrické zodpovědnosti, proto mluví o diarchii mezi legalitou (zákony) a legitimností (svědomí). Politik musí žít, musí se rozhodovat v této diarchii, bez ní není mravnosti. Vždyť mravnost je často definována pouze jako schopnost žít podle svého svědomí. **Zbloudilý racionalismus stojí na pouhé technice logického souzení, ale život není systém, je něco podstatně složitějšího, než všechny systémy světa.** Potkáváme náhody (tyché), které vždy přitahuje determinace systému. Potkáváme zázraky, kdy nevěří samotní odborníci, že toto je možné. Život je plný tajemství, přesahu, kdy zmolkáme, protože slova chybí... Myšlení „more geometrico“ nestačí, zaplétá se do vlastních „jistot“. Pravda jako certitudo (jistota) nestačí, vzpomeňme na fenomén Titanicu, Kursku a jiných technických „zázraků“. Systémový přístup s logickými referencemi nestačil již Heisenbergovi, klopýtá o výsledek myšlení Benoita B. Mandelbrotha, o výzkum Prigogina, Einsteina, Pribrama a dalších. Nestačí jen pamatovat si paříčkové zákoníky, znát pohyb peněz na trhu. Přesah je nevyhnutelnou podmínkou myšlení. Transcendence, vztah k celku – to je to, co zajímalo nejvíce Komenského, Masaryka i Patočku. Mravnost není schopnost pamatovat si normy, mravnost je schopnost řídit se svým svědomím, **ale to je třeba nejdříve probudit.**

Právě toto probouzení dělal Sókratés na agóře a to je také celá podstata mravního dědictví Masarykova. Probudil několik generací k myšlení, jež svým významem přesahuje „okraje talíře“, z něhož jíme. Nestačí pragmatismus a systémové fungování, vždyť pragmaticky a systémově fungují všechny totality; všechny koncentrační tábory byly takové. Jak je možné, že po zkušenosti s masovým zabíjením lidí jsme se nepoučili a děláme stejné chyby, které vedly k tomuto velezločinu?

*„Havlíček hlásal realisticky: Jindy umírali mužové pro čest, pro blaho svého národa: my však z téže příčiny budeme žít a pracovat. V těchto slovech vysloven je všecek smysl realistického humanitismu: zbaviti se násilí, rozhňujícího stále a stále v různých způsobech říši smrti fyzické a duchovní.“*³⁴ Jde o realistický humanismus. V něm je obsažen všecken smysl etický, i jiný. Ten se z dnešní politiky úplně vytratil, vytratil se veškerý humanismus. Jde jen o peníze. Kdo není asertivní v této poloze, tomu není pomoci.

Máme spoustu bezdomovců, s nimiž mnoho lidí nemá slitování. Smutné, přesmutné a děsivé. Každý z nás se mezi nimi může ocitnout, a to velmi rychle. Maně si vzpomínáme na pohrdání „sockami“. Kdo to z nás udělal?

Co nám chybí? Chybí nám opravdovost. Stále někoho napodobujeme, toto se dělá v okolních pokrokových, tj. západních státech, toto je dávno používáno v USA, v západní Evropě apod. Vše se napodobuje, groteskní programy v televizi, vzdělanost, kultura zkrátka vše. Otázka je: Co je vlastně jen naše? Je to vůbec něco? Nebo nemáme právo mít něco, co je jen naše? Jakmile se někde něco podobného objeví, hned se objeví pokřik neoliberalistů: jde o nacionalismus. Ale proč by měl být Havlíček a jeho myšlení nacionalistické? Proč musíme přejímat „velkého bratra“ a spoustu neuvěřitelných stupidit ze Západu? Co by na to asi řekl Masaryk: „*Opravdovosti neoprávdovost přirozeně nejvíce se bojí, a Havlíček byl člověk opravdový...*“³⁵ Je-li někdo věren vlastnímu svojství, hned je nazírán jako nepatřičná součást. Vše musí být „in“ a obsah tohoto „in“ určuje neznámá síla bez tváře, bez jména, bez konkrce. Heidegger by řekl, že je to das Man (nikdo). Masaryk by možná v této souvislosti připojil tuto myšlenku: „*Jest tedy povinností naší usilovati o to, aby tato snesitelná míra nerovnosti byla dodržena.*“³⁶

Masarykův humanismus je realistický, proto se Masaryk distancuje od humanismu estetického, který nachází u J. W. Goetha: „*Humanismus Goethův je estetický.*“³⁷ U Goetha nenachází Masaryk „maličkých“, chybí mu vztah k malým dětem. Realistický humanismus, jak říkával sám Masaryk, musí obsahovat lásku k drobným lidem, k dětem, k nejmenším. U málokterého filosofa nacházíme tento žřetel. I „*komunismus je možný jen v tom dosahu a na tom základě, jak jej proti Platónovi určil už Aristoteles: na přátelství.*“³⁸ Přátelství je v Aristotelově „*Etice Nikomachově*“ považováno za to, co je nejkrásnější vedle činnosti rozjímavé. Jen je třeba, aby přátelé pojedli společně „hrst soli“, tj. aby se poznali v mezní situaci. Který další filosof má v sobě tak hlubokou lásku k člověku, k malému člověku – vždyť to je vlastně impetus, který dobře známe z děl Karla Čapka – Masarykova přítele.

„*Vidím v revoluci signum slabosti a nedokonalosti*“³⁹/ říká Masaryk. Mnoho nepěkných lidí zrodila revoluce, říká na jiném místě. „*Převrat častěji vynáší na důležitá místa lidi, jejichž nehodnost se poznává teprve dodatečně.*“⁴⁰

Mučednictví je zbytečné: „*Láska je život, ne smrt. Nemáš práva žádat sebeobětování a sám také života, neklad' za každou babku! Mučednictví je luxus posavadní etiky sentimentální, romantické a mystické. Ale sentimentálnost a romantika je egoism. Čirý egoismus*

–jen dobře analyzuj!“⁴¹ Sentimentalita byla fenoménem, který Masaryk neměl rád. Mučednictví je projevem téhož. „*Lidé mají vášeň pro mučednictví. Dnes svého nejlepšího člověka utlukou a umučí, zítra mu postaví oltáře.*“⁴²

A v těchto souvislostech se nachází to, co je eticky nejhorší: „*Avšak ti zlí, ba ani ti nejhorší nejsou tak zlí, jako tzv. lidé hodní, indiferentní.*“⁴³ Ti, co nediferují zlo a dobro, jsou nejhoršími lidmi, jde o ty, kteří jsou vždy v závěťi a vždy se hlásí k vítězům, přičemž zrazují všechny kolem sebe i sama sebe. Zde je ovšem problém, zda tito lidé mají vůbec nějaký pevný základ, protože jediné, co určuje jejich rozhodování, je vždy prospěch. Ti jsou nejméně etičtí ze všech. Pak jsme ale na tom velmi bledě.

„*Každý má povinnost se bránit mravně, tj. ničit absolutism duchovní. Mně je mozková, filosofická revoluce nezbytnou podmínkou moderní demokracie.*“⁴⁴ V těchto souvislostech je nutno hledat i nacházet smysl hlavní myšlenky Patočkovy Charty 1977. Jde o to, že člověk má povinnost se bránit vůči bezpráví, a to i tehdy, kdyby jemu samému to bylo už jedno. Každý z nás, obranou proti bezpráví, chrání občana v nás, ve všech. Nejsme jenom individuality, jsme také občané. Jde o to „občanské“ v nás, v našich singularitách. Pokud necháme bezpráví bez trestu, geometrickou řadou se rozplazuje v mezilidských vztazích, pak je těžké zlo zastavit. Jinými slovy, pokud o zlu a nespravedlnosti víme a nic nepodnikneme, jsme vinni. Proto také platí: „*Platón, kdesi praví, že pravý politik, státník, musí být k svému úřadu komandován...*“⁴⁵

Emil Ludwig podtrhuje některé myšlenky Masarykovy. „*Pane bože – lidé si představují takový boj proti bezpráví příliš heroicky; kdepak! Dělá se to, protože se to právě dělat musí!*“⁴⁶ A to je právě to důležité, člověk mravnosti nemůže být tím, kdo se rozhoduje, zda půjde proti amoralitě. Na takovou reakci je daný jedinec prostě „předrozhodnut“. Otázka by mohla znít: z čeho pochází před-rozhodnutí? Jde o život z Ideje, řečeno s Patočkou, jde o život z prosté nevyhnutelnosti, řečeno s Masarykem.

„*Pochybují, že nový názor na svět, pojetí světa, etika a mravnost mohou být vytvořeny hnutím politickým.*“⁴⁷ Lidé čekají zlepšení mravů od politiků. Pak se ale nedočkají. Politici jsou málokdy lidmi, kteří vycházejí z potřeb svého svědomí. Naopak řídí se často prospěchářskými cíli, dnes se tomu říká pragmatismus. Tito lidé asi neobrodí společnost. Kdo tedy? Může to být jen výchova a sebevýchova, na níž spočívá smysl duchovní Evropy.

„*Tak jest osvícenství vlastně jen branou k pravé hloubce evropské vzdělanosti. Je v podstatě důsledkem toho, že člověk pochopil niternost toho, co dává životu smysl: ten nemůže nikdy přijít z vnějšku, z organizace a autority, diktován nutnostmi, jímž nezbyvá než se podrobit.*

Proto je třeba člověka osvobodit, dáti mu volnost, nejen vůči tomu, co samo sebou je protismyslné a nesmyslné, ale i vůči tomu, co jest významné, ale má význam cizí. Proto třeba přemoci vnější přemoc přírody; prosvítit ji a zatlačit nepochopitelné v ní na sám pokraj našeho světa; třeba rozptýlit ty vlastní impulsy a zaujetí, které z nás činí možný objekt násilí, třeba organizovati společnost tak, aby vnitřní svoboda člověka se v ní mohla uplatnit. “⁴⁸ O co jde nejvíce? Jde o vnitřní svobodu člověka. Společnost musí být tak organizována, aby se tato svoboda mohla plně rozvinout. Ale jaký výsledek dnes zakoušíme? Počítačové systémy nás kontrolují na každém kroku, berou nám téměř všechnu tvůrčí energii. Heidegger by řekl: žijeme v době s nadvládou „Gestell“. Masaryk, Patočka i Heidegger požadovali nejintenzivněji vnitřní svobodu člověka. Ale ta se stala chimérou. Mladí utíkají do rauše, starí přezívají.

Co znamená pro Masaryka slovo „demokracie“? „*Demokracie znamená spravedlnost.*“⁴⁹

A ta nám nějak chybí! „*Je rozdíl mezi nepřáteli a odpůrci. Zlobí-li se člověk – zlobit se je zdravé. Zlé by bylo, kdyby to člověka hryzlo. Je však jen mrzuté být napaden nepřekonatelným člověkem. Někdy musí být člověk také tvrdý. Měkčnost je slabost, slabý člověk se stává snadno sentimentálním. Ale i krutým. Neschopní lidé museli být odstraněni, a ti se rádi mstí; někteří nemohli dostat místa, která chtěli mít. Co se týče odpůrců – ti neurčují mé názory a mou taktiku, ale jsem rád, jsem-li ve všech možných směrech kritizován.*“⁵⁰ Protivníci neurčují jeho názory. Proč? Protože se na věc dívá z výšky, která většinou jeho protivníky daleko převyšuje. Je filosof. Má distanci k lidským rozhodnutím, k lidským činům, vidí politiku českou jako součást politiky evropské a světové. Není stranickým bardem, stranickým chráněncem, jenž se stará jen o peníze, o své vlastní peníze. Masaryk si nepotřebuje „dělat“ vizi, jak je to dnes na pořadu dne. On touto vizí žije, jeho vize je výsledkem jeho studia, přemýšlení, jeho proher, výher, rizik, pochybností a osobních zápasů. Jde o něco, co jím proniká jako proud smyslu, který dává každému jeho projevu pečeť filosofa – státníka.

Není to ekonom, u něhož svět má podobu trhu a fiskálních toků na něm a v něm. Dnešní politici jsou ale především ekonomové, kteří jsou provázeni právníky, zajišťujícími legalitu jejich rozhodování. Ale politickými rozhodnutími prosvítá smysl jen ekonomický, převážně jen ekonomický. Pokud se najde někdo, kdo např. volá po zdravotnické reformě ve smyslu humánním, pak je velmi rychle ekonomy, právníky a mediálními pracovníky v podstatě znemožněn. Naši planetě vládne oligarchie, řečeno s Platónem. Jsou to zbohatlíci, kteří si kupují pravdu. Ale život to

není trh a jeho zákonitosti. **Odvahu mít znamená především: myslet bez před-sudků, myslet svobodně; a to Masaryk uměl.** To z něho dělá politika nadstranického, politika filosofa. Platón se nemýlil: politik musí být k úřadu komandován, zná totiž lepší způsob života, než je život politický.

*„Psychologicky teď poznávám: rozhodování je vůle a rozum dohromady. To je mnohem únavnější než hledat v slovníku slovíčka, než klidné, systematické myšlení. Takové chvíle jako za války, kdy jsem se rozhodl pro revoluci, jsou jedinečné: opustit ženu a děti, v naději, že jim přátelé opatří aspoň chleba. Všecko ostatní byla práce drobná. Není vůbec velké politiky, je jen politika malá. Ale ta musí vyrůstat ze zásad a být stálá, nesmí se dít skoky; život je řetěz denních výkonů.“*⁵¹ V tomto Masarykově citátu pozorný čtenář pocítí duch čapkovského pragmatismu, jenž byl proniknut lidskostí a dobrotou. To není pragmatismus současných byznysmenů.

Práce drobná, všednodenní je základem dobré politiky. To znamená, nejde o opojení mocí nad ostatními. K tomu, a to je zvlášť zajímavé, je zapotřebí především odvahy. Ne nadarmo Platón pokládal odvahu (thymos) za stejně důležitou jako rozum (logistikon). K používání rozumu je totiž zapotřebí odvahy, proto nestačí logika. Statečnost (thymos) je něco, co není dnes vychováváno, protože je dávana přednost rozumu v podobě systémové teorie počítačové a matematické koherence. Ale to je žalostně málo. Jak může IT pracovník zakládat spravedlnost v obecném smyslu, když se naučil jen postupy, jež jsou koherentní s předem daným systémem. Daleko důležitější je schopnost, zdali celý systém je eticky smysluplný, anebo je jen prostředkem pro upevnění osobní moci toho kterého politika, ale k tomu je třeba nadhled. Má jej dnešní IT pracovník? V tom je problém, prostupující celým naším současným vzděláváním. Masaryk by dodal: *„Člověk si může navykout jakémusi suverénnímu klidu, nebo aspoň nedávat najevo rozčilení ve fysiognomii, v pohybech. Já nejsem svou povahou klidný, ale klidu jsem si brzy vůči lidem navykl.“*⁵² Klid je nutnou podmínkou pro každého z nás, je možné se naučit být klidným, i když náturou jsme opační.

Ale daleko důležitější pro etický život je tato poznámka T. G. Masaryka: *„A pak se člověk nesmí bát smrti, má-li být zdrav.“*⁵³ Nejstarší podoba epimelei (péče o duši) je péče o smrt. Proč? Odpověď je tak jednoduchá, že mnohého proto ani nenapadne. Protože je to pravda. Každý z nás se vrátí tam, odkud přišel, přestože neznáme toto „místo“. Všichni máme strach, nemůžeme jej nemít. A přesto přes všechno: to nejdůležitější v našem životě je: učit se nebát smrti. Přijmout ji jako to, co je přirozené stejně, jako že řík má šťávu, řečeno s Markem Aureliem. Učit se umírat je vlastně

stejně jako přijímat stáří, vážit si stáří u ostatních, mít úctu ke starým lidem. Dnes ve věku ageismu je důležité jen silné a báječné mládí. Důkazem toho je prosperující plastická chirurgie. Stáří je něco, za co se člověk stydí. To vše je důkazem toho, že nepečujeme o svou duši. Příliš se bojíme smrti a na tom vydělávají lékoví byznysmeni, lékový nadnárodní průmysl. Nepečujeme o svou duši, bojíme se smrti, nechceme znát tuto pravdu. Proč? Jsme přece postmoderní jedinci a pro tyto lidi je pravda plurální entitou, kolik je lidí, tolik je pravd. Relativismus znamená vždy úpadek, stejně jako totalita, která tvrdí jednu jedinou pravdu. Podstatou ovšem je, že naše vzdělání se proměnilo jen na přípravu na trh, na přípravu na závod s ostatními v tržním prostředí. Proto potřebujeme komunikativní schopnosti a naučit se asertivitě.

Jak se chovat k ostatním? K tomu Masaryk: *„Mnozí lidé požadují příliš mnoho od svých bližních, když jim někdo hned nevyhoví, jsou nespokojeni s celým lidstvem. Místo aby si člověk řekl: Tys toho člověka neznal a žádals, co udělat nemohl a cos neudělal ty sám. Mít trpělivost, umět čekat...“*⁵⁴ Není třeba milovat bližního láskou přílišnou, stačí takto málo, aby společnost vydechla svobodně, volně a spokojeně. *„Velká chyba vždycky hned mít strach, vidět nebezpečí.“*⁵⁵ Ze strachu lidé lžou, ze strachu se stávají bezcitnými a krutými. Proto je nutné ve výchově a vzdělání (v edukaci) učit statečností. Nemyslíme statečnost ve válce, myslíme na statečnost ve svobodném myšlení a rozhodování. To je pravá podoba statečnosti a odvahy (thymos). Ne náhodou pro Platóna je thymokracie druhou nejlepší vládou v polis hned po aristokracii (po vládě těch nejlepších). To není utopie, která by byla podstatou tyraní, což můžeme číst v pracích logika sira Karla Raimunda Poppera.

A jak je to s jeho stářím? *„Myslím, že stáří necítím. Když se analyzuji a srovnávám – myslím si, že ne. Mohu se klamat. Pozoruji se, ubývá mi fantazie nebo paměti, mohu-li myslet ještě pronikavě. Kdybych pozoroval, že se to porušuje, odstoupil bych. Ovšem fyzicky to už nemohu tak skákat a cvičit jako dřív, kosti jsou méně ohebné. Ale duševně, duchovně stáří nijak necítím. Mám takovou radost ze života, jako jsem míval. Nemohu říci, co přijde později, jsem přece starší než byl Goethe.“*⁵⁶ Co je důležité? To je dětská radost. Umět se radovat je třeba. Jen tak můžeme zůstat zdraví. Ale tato radost znamená nebát se smrti, nebát se stáří. Znamená to smířit se s nevyhnutelným, naučit se s ním žít. To je pravá odvaha, to je podstata dobrého myšlení.

*„Neustálé sledování jednoho cíle je poesie. Politika a poesie souvisí. Bez fantazie se nevytuší ani budoucnost ani minulost. Člověk si formuje, básní svůj život. Drama, pravím, je život.“*⁵⁷

Nelhat sobě samému, nekrást! Úplně by to stačilo a společnost by vydechla hlubokým uspokojením.

„Rozlišuji skepsi a criticism. Chceme-li a musíme-li opravdu myslet, chceme-li si být jasni, musíme ovšem přemýšlet, přemýšlet kriticky; usuzovat. Nemohu si zatajovat svých chyb, nemohu si zatajovat nedostatků nejmilejších lidí, ale nebudu si při tom hrát na ctnostného, neboť vidím nedostatky své vlastní. A tak je to teď při mém řemesle. Vidím nedostatky a bojuji proti nim. Vytykám-li je, dělám to, abych věc zlepšil, ne ze škodolibosti. Nový stát má přirozeně nedostatky – vidím je a pracuji dál z lásky k věci, a také z jakési, jak bych to řekl, radosti z důslednosti. Jednou jsem začal, trápilo by mě, kdyby se to nepodařilo. Tu bych si musel říci: Byls packal. Čtyři léta venku za války a pak – kolik let? Patnáct, tedy dohromady devatenáct let svého zralého života věnoval jsem této věci. Tu řekne tvrdá česká lebka po pražsku: „A de se!“ Z pod jeho hustého obočí vyšlehl ohnivý pohled, v kterém jsem poznal lépe než kdy před tím bojovníka. Pak se usmál a řekl: „Politika ve svých zásadách není odůvodněna jen eticky; je tu také jakási radost z logiky: logika státu, republiky; demokracie, logika vlastního života. Vidím v kosmu plán, nevěřím na náhodu. Ten plán se stává v dějinách zřetelným. Také tento lid zde má svou úlohu; vykonal něco, udržel se ve velkých bouřích a obnovil teď svůj stát: to přece musí mít smysl. Komponuji si tedy svou filosofii dějin. Obnovení naší svobody je mi článkem v novějším vývoji Evropy a světa, a odsud jdu dál a snažím se pochopit smysl tohoto státu a svého poslání, své povinnosti. I když je to někdy nepříjemné, neztrácím mysl – tedy vpřed, všichni boží bojovníci!“^{38/}

Teď nebude moudré, dívat se na televizní zprávy....

Literatura

Ludwig, E. *Duch a čin*. Praha : Čin, 1935.

Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. Praha : Čin a Orbis, 1925, s. 540.

Masaryk, T. G. *Velcí mužové*. Praha : Státní nakladatelství v Praze, 1926.

Masaryk osvoboditel. Praha : Evropský literární klub, 1938.

Patočka, J. *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha : Václav Petr, 1939.

Poznámky:

¹ *Masaryk osvoboditel*. Praha : Evropský literární klub, 1938. Pozn. aut.: Citáty zde použité patří T. G. Masarykovi, v této publikaci jsou soustředěny snad nejlepší Masarykovy myšlenky.

² Patočka, J. *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha : Václav Petr, 1939, s. 27.

³ *Masaryk osvoboditel*. Praha : Evropský literární klub, 1938, s. 81 – 82.

⁴ Tamtéž, s. 90.

⁵ Tamtéž, s. 93. (Z přednášek T. G. M. nakl. Výkonný výbor Svazu svobodomyšlných v Chicagu)

⁶ Tamtéž, s. 98.

⁷ Tamtéž, s. 99.

⁸ Tamtéž, s. 100.

⁹ Tamtéž, s. 100

¹⁰ Tamtéž, s. 101.

¹¹ Tamtéž, s. 101.

¹² Tamtéž, s. 109.

¹³ Tamtéž, s. 109.

¹⁴ Tamtéž, s. 110.

¹⁵ Tamtéž, s. 110.

¹⁶ Tamtéž, s. 117.

¹⁷ Sychrava, B. *T. G. Masaryk jako politik*. In: *Masaryk osvoboditel*. Praha : Evropský literární klub, 1938, s. 214.

¹⁸ Tamtéž, s. 230.

¹⁹ Tamtéž, s. 234.

²⁰ Tamtéž, s. 240.

²¹ Tamtéž, s. 271.

²² Tamtéž, s. 271.

²³ Tamtéž, s. 272.

²⁴ Tamtéž, s. 272,

²⁵ Tamtéž, s. 273. (Jan Hus, 3. vyd. s. 21)

²⁶ Tamtéž, s. 274.

²⁷ Tamtéž, s. 281.

²⁸ Tamtéž, s. 285.

- ²⁹ Tamtéž, s. 285.
- ³⁰ Tamtéž, s. 312. (Česká otázka, 2. vyd. s. 186)
- ³¹ Tamtéž, s. 314. (Havlíček, s. 208)
- ³² Tamtéž, s. 329. (Otázka sociální, s. 606)
- ³³ Masaryk, T. G. Světová revoluce. Praha : Čin a Orbis, 1925, s. 540.
- ³⁴ Sychrava, B. T. G. *Masaryk jako politik*. In: *Masaryk osvoboditel*. Praha : Evropský literární klub, 1938, s. 330.
- ³⁵ Tamtéž, s. 330.
- ³⁶ Tamtéž, s. 335.
- ³⁷ Masaryk, T. G. *Velcí mužové*. Praha : Státní nakladatelství v Praze, 1926, s. 81.
- ³⁸ Sychrava, B. T. G. *Masaryk jako politik*. In: *Masaryk osvoboditel*. Praha : Evropský literární klub, 1938, s. 335.
- ³⁹ Tamtéž, s. 337.
- ⁴⁰ Ludwig, E. *Duch a čin*. Praha : Čin, 1935, s. 173.
- ⁴¹ Tamtéž, s. 338.
- ⁴² Tamtéž, s. 338.
- ⁴³ Tamtéž, s. 339.
- ⁴⁴ Tamtéž, s. 340.
- ⁴⁵ Ludwig, E. *Duch a čin*. Praha : Čin, 1935, s. 84.
- ⁴⁶ Tamtéž, s. 98.
- ⁴⁷ Tamtéž, s. 194.
- ⁴⁸ Patočka, J. *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha : Václav Petr, 1939, s. 9 – 10.
- ⁴⁹ Ludwig, E. *Duch a čin*. Praha : Čin, 1935, s. 199.
- ⁵⁰ Tamtéž, s. 236.
- ⁵¹ Tamtéž, s. 240.
- ⁵² Tamtéž, s. 242.
- ⁵³ Tamtéž, s. 242.
- ⁵⁴ Tamtéž, s. 242.
- ⁵⁵ Tamtéž, s. 243.
- ⁵⁶ Tamtéž, s. 244.
- ⁵⁷ Tamtéž, s. 245.
- ⁵⁸ Tamtéž, s. 245 - 6.

*Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.,
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy*

T. G. MASARYK – ODKAZ DNEŠKU

Vážené sestry a vážení bratři, dámy a pánové,

můj zdravotní stav mi nedovolil, abych vás v tuto chvíli, jako již každoročně, pozdravil při tomto shromáždění osobně, a tak musím využít slovo psané formou listu a poděkovat v tuto chvíli bratru tajemníku Velískovi za jeho přechtení.

Při svých posledních projevech zde jsem v uplynulých letech často pokládal otázku, zda by T. G. Masaryk takováto shromáždění, konaná na paměť jeho narození, akceptoval, a pokud ano, za jakých podmínek. To v dnešním pozdravu neučiním. Věřím, že ti, kteří zde byli, si jistě alespoň částečně vzpomenu na upravené masarykovské „Šestero“, které nám na danou otázku v mnohém odpovědělo: 1. Neplýtvat slovy a mít co říci, 2. Konat pod normou věčnosti, nikoli časnosti, 3. Podřídit stranickou příslušnost blahu národa, 4. Bedlivě vybírat ty pravé a povolání, 5. Pracovat s maximálním nasazením, 6. Pravý mír, ne utopistický – využití veškeré síly pro obranu. Či mohu připomenout i apel na důležitost formace a výchovy (výchova člověka od kolébky po hrob).

V dnešním čase vlády materiálních zájmů a médií, v čase až přílišného informování o tragédiích po celém světě, neštěstích, skandálech, krizích osobních i státních, stojíme tváří v tvář otázce: „Co dál, jak dál žít, kam směřovat život svůj, svých blízkých, budoucnost státu, Evropy, lidstva?“ Pro věřícího člověka je odpověď jednoznačná: cílem i směrem našeho života je Ježíš, přičemž cesta k němu a s ním vede přes každodenní práci na sobě a službu druhým. Je to cesta, která vede od potlačení myšlenek na svůj blahobyt k spoluvytváření dobra a k pomoci lidem kolem nás. Cesta Lásky, Pravdy a Krásy. Cesta vyjít ze svého středu spojená s hledáním a nalézáním úzké a často nepohodlné stezky, která však jediná vede k životu. Je to cesta těžká, těžký boj, který však s Boží pomocí dnes a denně podstupujeme; je to boj s nadějí na vítězný konec.

Pro člověka, který dosud nedefinoval svou víru v Boha, vítězí však mnohdy skepse a nihilismus. Masaryk ve své Otázce sociální píše: „*pracovitost je víc než práce, je to zvláštnost a vlastnost charakteru člověka... bez práce nelze očekávat spásy*.“ Víra je dar, který však ne každý člověk dostává nebo lépe řečeno „vidí“! Připo-

mínám zde augustinovské RES a SIGNUM. Res – skutečnost, Bůh, který je a SIGNUM – znamení, ze kterých mohu Boha poznat. Ono poznávání však zaslouží velké úsilí, je to boj, který si Masaryk uvědomuje! Bez práce není spásy, což rezonuje i se známým: „víra bez skutků je mrtvá“. To může být další Masarykovo poselství pro náš každodenní život. Pracovat na sobě, na svém jednání a chování, pracovat pro druhé a tím se pokoušet přetvářet vztahy a celou společnost. Motivovat lidi kolem sebe vstřícným a pracovitým přístupem, a tak přispívat ke své i jejich proměně. V duchu Ježíšova nastavení i druhé tváře.

Mnohým z „dnešního“ světa se může zdát tato cesta utopistická. Masaryk u připomínky 500. výročí smrti Jana Husa vyhlásil jedné z tehdy největších mocností boj, na jehož konci stálo samostatné Československo. Podle tohoto příkladu zde může stát - po našem boji, vedeném za proměnu nás samých - samostatný národ lidí bez komplexů, lidí obětavých ve vztahu k lidem slabším, tolerantní k zemím a k lidem vyrostlých na zcela jiných kulturních a náboženských základech. Lze si jen přát, a řečeno s Masarykem, nejen přát, ale je třeba i pracovat na sebevýchově a tím vlastním příkladem spolu působit i při proměně lidí kolem nás! To je exegetický klíč k Masarykovu: „Ježíš, ne César“; to je klíč k poselství: „Tábor je náš program“ a ano, to je Kristův apel na člověka v Jeho dvojím přikázání lásky!

Sestry a bratři, dámy a pánové, dovolu mi v závěru poděkovat hostitelům, organizátorům, naší pedagožce Husitské teologické fakulty UK prof. Hogenové i bývalému profesoru HTF UK a mému učiteli filozofie prof. Havelkovi za přijetí pozvání a přednesení přednášek a samozřejmě mistrům umění slova a hudby Štěpánu Rakovi a Alfrédu Strejčkovi, stejně jako kytarovému duu.

Ať vás Pán provází a žehná nám všem a celé naší zemi. AMEN.

*Doc. ThDr. David Tonzar, Th. D.
pražský biskup*

POLITIKA A ETIKA

Úvaha

Dámy a pánové,

jménem Masarykovy demokratické strany, která byla zaregistrována na Ministerstvu vnitra 25. května 1992, děkuji pořadatelům za pozvání na toto slavnostní shromáždění u příležitosti 162. výročí narození našeho prvního presidenta československé státnosti. Dovolil bych si při této slavnostní události v krátkém příspěvku přednést několik úvah o politice a etice tak, jak je prezentuje T. G. Masaryk.

Dámy a pánové,

v našich dějinách můžeme zaznamenat taková období, která jsou charakterizována vůdčími osobnostmi té doby tak výrazně, že jim ona doba připsala výstižně čestné přídomek. Tak ve čtrnáctém století byl připsán českému králi Karlu IV. přídomek „Otec vlasti“ za jeho péči o české země. Ve století devatenáctém pak byl přídomek „Otec národa“ připsán Františku Palackému. Přídomek u jména T. G. Masaryk „President osvoboditel“ je dostatečně znám. Navíc k Masarykovým osmdesátinám schválilo Národní shromáždění zákon ve znění „T. G. Masaryk zasloužil se o stát“.

Všechny jmenované osobnosti se staly v našich myslích pojmem a většinou se prostřednictvím jejich myšlení a stanovisek snažíme porozumět době, kterou reprezentovaly.

Osobnost T. G. Masaryka si připomínáme právě proto, že jde o postavu v našich novodobých dějinách tak výraznou a srozumitelnou, jejíž myšlenky, filozofické a politické postoje k nám hovoří stále řečí moudrou a etickou. V současném hledání politické úrovně při vytváření demokracie, kterou horko těžko uplatňujeme, bude vhodné si připomenout Masarykovy názory na politiku a etiku.

Je vůbec možné tyto dva pojmy – politiku a etiku spojit v jeden celek tak, aby dosáhl v onom neobvyklém spojení úspěchu praktického uplatňování?

Teoreticky určitě ano, ale prakticky? Praktickou politiku, kterou chápeme jako formování společnosti k určitému cíli, definuje Masaryk jako „praktickou výslednici všech věd a jako vědu v pravém slova smyslu“.

Politika u něho není maloduchým politikářským stranictvím, ani nějakou politickou stranicností, ale jak konstatuje: „hodnotou mravně tvůrčí, stojící nad stranami a sledující přes národnost vznešené cíle všelidské“. Jeho odvážná teze, že „politika je praktikovaná etika“ se může našemu myšlení i zkušenostem zdát poněkud nadnesená, ale určitě lze souhlasit s tím, že politik má mít pevné zásady vybudované na mravnosti a že mravnosti nepodléhá jen politický program, ale i politická praxe sama. Masaryk říká, že „politika jako sociální praxe se musí stát součástí mravního přesvědčení“.

Ve svém spisu Světová revoluce se o politice Masaryk vyjádřil dokonce takto, říká: „Politika má v sobě prvek poezie; má v sobě tolik poezie, kolik je v ní tvoření. Myslím si, že můžeme život svůj i svých bližních do značné míry vědomě utvářet a komponovat a že se může a má tvořit. A co je politika jiného než vědomé formování lidí, nežli utváření a komponování skutečného života“. A dodává: „Stát a politika bez mravního základu neobstojí. Pro mne je politika a demokracie věc nesmírně vážná. Je to práce, řekl bych, pro ty nejlepší a nejvybranější lidi.“

A když si ještě uvědomíme, že vůdčí myšlenkou má zůstat pravda, pak pochopíme i Masarykovo přesvědčení, že „je i pravda v politice nejpraktičtější“.

A tak Tomáš Garrigue Masaryk jako politik sloučil dvě reality zdánlivě neslučitelné, jako je oheň a voda: politiku a etiku v syntézu, která by měla být příkladem všem politikům současnosti i budoucnosti. Ideálního uplatnění myšlenek T. G. Masaryka o praktické politice asi nikdy nedosáhneme, ale snažme se jim porozumět a vědomě se jim přibližovat, ale proboha, ne se jim vzdalovat. Je to v naší současnosti tolik zapotřebí.

*Ing. Otomar Venzhöfer,
předseda Masarykovy demokratické strany*

SLOVO ZÁVĚREM

Dějiny nám kladou etické otázky, vyzývají nás k hodnotovým postojům, poukazují k univerzálním hodnotám. Záleží na našem vztahu k pravdě, na našem svědomí, na naší péči o duši. To všechno ovlivňuje osobní uchopení dějin, přijímání historických otazníků. Na cestě své dějinné pouti setkáváme různé milníky, hledáme směrovky. Jde nám o etické posuzování a zakotvení. Je třeba být přemýšliví a ne povrchní a bezmyšlenkovití, a takto též působit na mladou generaci.

Profesorka A. Hogenová ve své přednášce upozorňuje na to, že Masarykův život je obrovským etickým apelem. Patřil k těm, kteří žijí z vlastního pramene, „žijí z Ideje, řečeno s Janem Patočkou“. Za tragédií některých našich politiků prof. Hogenová považuje to, že řada z nich v podstatě nikdy nepochopila, že smysl života ve společnosti je smysl etický. Téměř všichni si, zdá se, dnes naopak myslí, že to je jen smysl ekonomický. Známa filosofka a etička nás ještě působivě varuje, že tlaky, kterými na nás život působí, se nesmějí uvolňovat alkoholem či drogami

to je právě „slabost duševní“. *„To je největší chyba současného výchovného úsilí. Vychováváme lidi pro trh, ale nikoli pro svět rozporů a duševních útrap. Studenti musejí být dobří na počítači, musejí znát tržní zákony a marketingovou strategii, ale vůbec nechápou, že na světě nejsme kvůli trhu; naopak trh je tu jen prostředek, abychom žili plněji a spravedlivěji.“* Vidíme, že A. Hogenová zdůrazňuje, že lidská opravdovost nemá být podepřena konty, nýbrž troufalostí, jež předčí všechny ostatní „troufalostí žít z vlastního svědomí“. Také připomíná, že je třeba žít v pravdě. *„Život v pravdě je třetím životním pohybem Jana Patočky; je nejvyšším cílem života, jenž se stává pravdivým jen ve starosti, tj. péči o duši.“*

Navážme podnětnou myšlenkou profesora Erazima Koháka, který uvádí ve svém článku *Vůle k dějinám*, že je důležitý posun od postoje lidí bázlivých k postoji lidí otevřených. Pro lidi bojácné a sebestředné bývá vždy první otázkou: „Co si já o tom myslím? Jak mně se to jeví?“ Mají jen svůj úzký obzor, jsou „zavinutí“ sami do sebe, hřejí si jen svoji polívčičku. U lidí sebevědomých, kteří se nebojí odlišných názorů a postojů, vídáme naprostý opak. Se zájmem se ptají: „Jak se to může jevit tomu druhému, co on prožívá, pod jakým úhlem vidí souvislosti?“ Jde tedy o posun k porozumění lidské odlišnosti, o snahu ji přijmout. Jedná se

o chvályhodné úsilí vést dialog, pokoušet se pochopit druhé. Dát jim najevo své mravní citění a chápat to jejich. Postoj lidí svobodných, lidí schopných otevřenosti, je celospolečensky důležitý. „*Pro národ s minulostí tak rozháranou jako naše to znamená ochotu postavit rozpory a vášně minulosti pod zorný úhel společné budoucnosti*“, píše E. Kohák. Jmenovaný autor ví, jak je těžké přesunout naše vzpomínky i po dlouhých letech ještě živé „do dějin“, abychom se s nimi dokázali vyrovnat: „*Pokud moje vzpomínky zůstávají v čase minulém, vztahují se ke mně osobně. Křivda dál pálí, vyžaduje odplatu. Potřebuji přesunout své vzpomínky z času po zorný úhel věčnosti, sub specie aeternatis. To neznamená, že by morální soudy přestaly platit. I dávno minulé zlo zůstává zlem. I po sedmdesáti letech zůstává holocaust hrůzným, strašlivým zločinem či pobělohorská normalizace znásilněním národního svědomí.*“ O dalším postupu a cestě za pravdou i za odpuštěním uvažuje Kohák takto: „*Jsme přece společenstvím poutníků dějinami a víme, že ke svobodě je dlouhé putování.*“ Interpretujme tedy nově „péči o duši“, odkryjme dále skryté významy. Vezměme si inspiraci z minulosti a přistupujme správným a odpovědným způsobem k vlastní budoucnosti, k budoucnosti našich potomků. Buďme „prosociálními“ bytostmi, jak se dnes ve výchově dětí a mládeže zdůrazňuje. Zasvěcujme nastupující generace do možných úhlů pohledu na svět, na úžasnou možnost zahlédnout ještě „něco více“ při zkoumání dějin a analýze jejich eticky promlouvajícího poselství.

PhDr. Olga Nytrová